

Csoma Mózes

Az Amerikai Egyesült Államok és a Koreai-félsziget relációja

A koreai–amerikai kapcsolatok gyökerei

Az Egyesült Államok és a Koreai-félsziget kapcsolatainak értelmezéséhez szükséges vázlatosan áttekintenünk a félsziget történelmi örökségét. A 17. század közepén a feudális koreai udvar kényszerűségből behódolt a Kínában létrejövő Csing (Qing) Birodalomnak, ezzel formálisan hűbéri alávetett helyzetbe kerültek. A valóságban a koreaiak persze lenézték és barbárnak tekintették a mandzsú származású új kínai dinasztiát, és magukat tekintették a klasszikus kínai civilizáció egyetlen méltó örökösének. Továbbá a korábban átélt történelmi viharok – kínai hegemon törekvések, kitaj, mongol és japán betörések – nyomán a koreai udvar kezdett arra törekedni, hogy megóvja az országot a további külső hatásoktól. Ez az elzárkózás csaknem 250 éven keresztül meghatározta az ország és a külvilág viszonyát. A nyugati világban emiatt kezdték a Koreai-félszigetet *Remetekirályságnak* nevezni.

A Csoszon Királyság elzárkózásának végül az idegen hajók egyre gyakoribb megjelenése vetett véget. A koreai történelemtényekben *kehang* (a kikötők megnyitása) néven szereplő folyamat lényegében egy amerikai hadihajó megjelenésével vette kezdetét. 1866 augusztusának végén a tisztázatlan céllal érkező General Sherman cirkáló a félsziget nyugati partvidékén a Tedong folyón keresztül egészen Phenjan városig jutott, ahol a helyi kormányzó parancsára a hajót felgyújtották, a legénységet pedig megölték. A KNDK hivatalos történetírása ennek megfelelően a rezsim Amerika-ellenes hagyományait a cirkáló megsemmisítésétől eredezteti, sőt a phenjani legendárium szerint az akciót személyesen Kim Ir Szen (Kim Il-sung) pártfőtitkár dédapja vezette.¹

1871 júniusában az Egyesült Államok kelet-ázsiai flottájának hajói a félsziget nyugati partvidékén, a Kanghva-sziget közelében sorakoztak fel a General Sherman cirkáló elpusztításának megtorlására. Rodgers tengernagy flottája modern fegyverekkel volt felszerelve, de O Dzse Jon, a koreai parancsnok muskétásai mégis visszavonulásra kényszerítették őket. A feudális koreai udvar nagy sikerként értékelte a történeteket, bár a korabeli nyugati tudósítások arról számoltak be, hogy az amerikai flotta visszavonulását korántsem a koreaiak ellenállása váltotta ki, hanem a kínai Tiencsinben – a külföldiekkel szemben – kitört zavargások miatt kellett átcsoportosítaniuk távol-keleti erőiket.² Az első befolyásos amerikai állampolgár a Csoszon Királyságban Horace Newton Allen (1858–1932), protestáns misszionárius-orvosdoktor volt, aki 1884-ben érkezett az országba. Nem sokkal korábban

¹ 조선력사상식 (2008). Phenjan, 과학백과사전출판사. 360. (A koreai történelem alapismeretei).

² GÁSPÁR Ferenc (1892): *Negyvenezer mérföld vitorlával és gőzzel*. Budapest, Singer és Wolfner. 388–389.

palotaforradalom zajlott le Szöulban, amelynek során egy fiatal nemesekből álló reformista társaság államcsínnel próbálta magához ragadni a hatalmat. Az incidensben Min Jong Ik, a koreai királyné unokaöccse is megsérült, így Allen doktor feladata a magas rangú sérült kezelése volt. Allen a nyugati orvoslás eredményeit bemutatva később létrehozta az ország első modern kórházát is, amelynek jogutódja a mai napig működik Szöulban. 1890-től Allen az Egyesült Államok szöuli követségének diplomatájaként dolgozott, segítséget nyújtva az amerikai vállalkozásoknak koreai érdekeltségeik beindításában.

A Csoszon Királyság elzárkózását eközben az önmagát sikerrel modernizáló Japán Birodalom számolta fel, amely a 19. század utolsó évtizedében a kelet-ázsiai térség kétségbevonhatatlan nagyhatalma lett. Az Egyesült Államok a századforduló időszakában elsősorban gazdasági téren volt jelen a Koreai-félszigeten, amerikai üzleti körök építették ki az elektromos hálózatot a fővárosban, valamint biztosították az első villamosvonal megépítését is. A reformpárti fiatal nemesek számára az Egyesült Államok a demokrácia és a lehetőségek földjének tűnt, így különböző célkitűzésekkel, de többen is Amerikába távoztak. A legismertebb közülük Szo Dzse Phil – későbbi nevén Philip Jaisohn (1864–1951) – volt, aki az Egyesült Államokban a George Washington Egyetemen orvostudományi tanulmányokat folytatott, majd közvetlenül a századforduló előtt visszatért Koreába, ahol reformista függetlenségpárti újságot alapított. Nem sokkal később azonban felismerte, hogy nehéz lenne megváltoztatni a helyi viszonyokat, ezért visszatazott Amerikába. Szintén az Egyesült Államokba távozott An Csang Ho (1878–1938), függetlenségi aktivista, aki az ottani koreai kolónia köztisztjeletben álló személyisége lett. Továbbá fontos még kiemelni Li Szin Man (Syngman Rhee, 1875–1965) nevét, aki az Egyesült Államokba távozva próbálta elnyerni Theodore Roosevelt elnök támogatását a koreai függetlenség fenntartásához. Li a George Washington Egyetemen és a Harvardon folytatta tanulmányait, majd a Princeton Egyetemen doktori címet szerzett, emiatt később honfitársai nagy tisztelettel viszonyultak hozzá. Li később kulcsszerepet töltött be az 1919-ben létrejött emigrációs kormányzat létrehozásában, 1948-ban pedig a Koreai Köztársaság (Dél-Korea) első államfőjének választották.

Mint ismeretes, a Koreai-félsziget függetlenségét az orosz–japán háború végkimenetele pecsételte meg. 1904 első felében Szuemacu Kencsó báró – Ito Hirobumi vezető japán politikus veje – Washingtonba látogatott, ahol megbeszéléseket folytatott Theodore Roosevelt elnökkel. A tárgyalások során Roosevelt közölte, hogy Japánnak olyan befolyást kellene szereznie a Koreai-félszigeten, mint amilyen a Egyesült Államok rendelkezik Kubában. Ezzel az elnök egyértelművé tette, hogy az Egyesült Államoknak nincs kifogása az ellen, ha Japán uralma alá vonja a félszigetet.³ 1905 novemberében a Japán Császárság protektorátusi rendszert vezetett be a Koreai-félszigeten, amelynek értelmében a szöuli kormányzat már kizárólag csak a japán külügyminisztériumon keresztül tarthatott kapcsolatot más országokkal. Emellett Japán főrezidens – elsőként a fent említett Ito Hirobumi – kinevezésére is sor került, aki ettől kezdve teljhatalmú helytartóként irányította az országot.

A Koreai-félsziget végül 1910-ben vesztette el önálló államiságát. Az Egyesült Államok és a Japán Birodalom egyaránt az antanthatalmak oldalán vett részt az első világháborúban, de a központi hatalmak vereségét követően a szigetország csalódottan vette tudomásul, hogy szövetségesei nem nézik jó szemmel törekvéseit a kelet-ázsiai dominancia megszerzésére.

³ NAHM, Andrew C. (1988): *Korea. Tradition and Transformation. A History of the Korean People*. New Jersey – Seoul, Hollym. 205.

1921-ben – a washingtoni konferencián – megállapodás született arról, hogy az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Japán távol-keleti és csendes-óceáni flottakapacitásait 5-5-3 arányban határozzák meg. Mandzsúria megszállása, majd 1937-től a Kína elleni támadás – amelyekkel párhuzamosan Japán végérvényesen a náci Németország és a fasiszta Olaszország szövetségese lett – végül áthidalhatatlan feszültséget gerjesztett az angolszász hatalmakkal. A második világháború kirobbanását követően a koreai emigráció igyekezett mindent megtenni, hogy demonstrálja elkötelezettségét a nyugati szövetségesek irányában. A fentebb említett emigrációs kormányzat elnöke, Kim Gu így létrehozta a Hanguk Kvangbokgun (Koreai Felszabadító Hadsereg) nevű haderőt, amely hadat üzent a Japán Birodalomnak és Németországnak, majd pedig az indiai és a burmai hadszíntéren – ugyan csak szimbolikus mértékben – bekapcsolódott a Japán elleni harcokba.

A nyugati szövetségesek tárgyalásain először 1943-ban került érdemben szóba a Koreai-félsziget kérdése. Winston Churchill brit miniszterelnök, Franklin Roosevelt amerikai elnök és Csang Kaj-sek (Chiang Kai-shek) kínai generalisszimusz kairói tanácskozásai során arról állapodtak meg, hogy a Koreai-félsziget „megfelelő időben” szabad és független állam lesz.⁴ Kicsivel később a szövetséges hatalmak vezetőinek teheráni csúcsertekezletén Sztálin is hozzájárulását adta a döntéshez. A szovjet vezető 1945 februárjában a jaltai értekezleten ígéretet tett, hogy a szovjet csapatok hamarosan a távol-keleti térségben is bekapcsolódnak a harcokba. Ennek részleteiről viszont már csak a júliusban megtartott potsdami értekezleten esett szó, ahol a szövetséges hatalmak vezérkari főnökei megállapodtak abban, hogy a Koreai-félszigeten ideiglenes jelleggel két megszállási övezetet hoznak létre. A félszigetet kettészelő 38. szélességi foktól északra a szovjet csapatok, attól délre pedig az amerikai erők fogják lefegyverezni a japán megszállókat. Az események óta eltelt több mint 70 év során mindkét koreai állam lakosaitól gyakran elhangzik, hogy a két megszállási övezet létrehozása már magában hordozta a nemzeti megosztottság kialakulását, így a koreai nemzet olyan büntetésben részesült a győztes nagyhatalmak részéről, mint a világháborút kirobbantó Németország. A fent említett álláspont azt hangsúlyozza, hogy a koreai nemzet maga is elszenvédője volt a Németországgal és Olaszországgal szövetségben zajló japán agresszióknak, így sokkal inkább a szigetországot kellett volna ezzel a büntetéssel sújtani.⁵

A szovjet csapatok 1945 augusztusának elején indították meg hadműveleteiket Mandzsúria és a Koreai-félsziget északi részének megszállására, amelynek során több helyszínen is elhúzódó, kemény harcokra került sor. Ezzel szemben az amerikai csapatok Japán megszállása után – szeptember 8-án – szálltak partra Koreában, és bizalmatlanul tekintettek a koreaiak által létrehozott önkormányzati jellegű szerveződésekre. Az Okinawa szigetén lezajlott amerikai–japán egyeztetések során ugyanis a japán hatóságok előre figyelmeztették az amerikaiakat, hogy a spontán szerveződött koreai „népi bizottságok” a Szovjetunió által inspirált kommunistagyanús csoportosulások. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az amerikai partraszállást követően John R. Hodge parancsnok ismertette Douglas MacArthur tábornok első számú parancsát, amely törvényen kívül helyezte a „népi bizottságok” által kikiáltott Koreai Népköztársaságot és annak még csak papíron létező

⁴ NAHM 1988, 329.

⁵ Miként egy észak-koreai állampolgár 2012-ben e sorok írójának elmondta, a phenjani rezsim Sztálin hatalmas vétségének tekinti, hogy 1945-ben elfogadta a két megszállási övezetre vonatkozó egyezményt az Egyesült Államokkal.

kormányát. Ezután az amerikai hadsereg katonai kormányzatot (USAMGIK) hozott létre a félsziget déli részén, sőt elkövették azt a stratégiai hibát, hogy átmeneti jelleggel visszahelyezték hivatalába a japán főkormányzót. Az utóbbi döntés akkora tiltakozást váltott ki, hogy sürgősen vissza kellett vonni.

1945 őszén a Szovjetunió és az Egyesült Államok még úgy tervezte, hogy öt éves időtartamra négyhatalmi ellenőrzés alatt álló gyámsági rendszert vezetnek be a Koreai-félszigeten. Az elképzelés szerint a Szovjetunió és az Egyesült Államokon kívül Nagy-Britannia és a Csang Kaj-sek vezette Kínai Köztársaság vett volna részt a félsziget ellenőrzésében. 1945 decemberében a nagyhatalmak külügyminisztereinek moszkvai találkozóján meg is állapodtak a tervezetről, ami az egész félszigeten hatalmas és egyöntetű tiltakozást váltott ki.⁶ Mindezzel párhuzamosan a félsziget déli és északi részén egymással rivális hatalmi központok jöttek létre: az Egyesült Államok egyre inkább a fent említett Li Szin Mant tekintette a szöuli belpolitika kulcsfigurájának, míg a Szovjetunió a habarovszki emigrációból visszatérő Kim Ir Szent tekintette az északi országrész első számú vezetőjének. A helyzetet nagyban bonyolította, hogy 1946-ban a félsziget déli részén lévő kommunisták partizánharcot indítottak a fennálló hatalmi rend, tehát az amerikai katonai kormányzat és a szöuli hatalom ellen. Az ellenállás hátterében több tényező húzódott: délen nem történt meg a japán kollaboránsok felelősségre vonása, amivel a felszabadulás eufóriája elmaradt, továbbá sokáig nem került sor földreformra sem, ami a parasztság elégedetlenségét fokozta. A lázadók és a kormánycsapatok harcai a déli Csedzsü-szigeten csaknem 3 éven keresztül tartottak.

1947-ben az Egyesült Államok az ENSZ elé vitte a koreai kérdést, amelynek eredményeképp létrejött a világszervezet Ideiglenes Korea Bizottsága. Ennek feladata az egységes koreai kormányzatot megteremtő általános választások felügyelete lett. Észak-Korea azonban elutasította az ENSZ illetékességét, és bojkottálta a választásokat. A két országrész különválásának fontos és szimbolikus fejleménye volt, hogy 1948 áprilisában Kim Gu, veterán politikus vezetésével egy népes delegáció látogatott északra, hogy tárgyalásokat folytassanak Kim Ir Szennel. A megbeszélések nem hoztak tényleges eredményt, ugyanakkor a küldöttségben lévő kommunisták úgy döntöttek, hogy nem térnek vissza Dél-Koreába. Pár héttel később, 1948 májusában, a félsziget déli részén lezajlottak a nemzetgyűlési választások, az összeülő törvényhozás pedig augusztus 15-én kikiáltotta a Koreai Köztársaság létrejöttét. Az ország első államfője a már említett Li Szin Man lett. Az Egyesült Államok és szövetségesei azonnal elismerték az új államot, amit a szöuli történelemtények utólagosan „Első Köztársaságnak” neveznek.

Li Szin Man többször is hangoztatta, hogy az északi országrészt fegyveres erővel készül lerohanni. A dél-koreai államfő biztos lehetett Douglas MacArthur tábornok támogatásában, mivel az amerikai tábornok 1949-ben lényegében azt mondta neki, hogy a Koreai Köztársaságot úgy fogja védeni mindenfajta agressziótól, mintha a saját hazáját védené.⁷ Ezzel párhuzamosan a szöuli kormányzat tagjai részéről meglehetősen harcias nyilatkozatok is elhangzottak. 1949. október 31-én Li elnök hadügyminisztere Tokióban kijelentette, hogy hadserege kész Észak-Korea lerohanására, de az amerikai tisztviselők visszatartják ettől.⁸ A fegyveres konfliktus lehetősége tehát nagyon aggasztotta az Egyesült Államokat,

⁶ Később a Szovjetunió javaslatára a kommunisták megváltoztatták álláspontjukat, és támogatták a rendkívül népszerűtlen ügyet.

⁷ FLEMING, D. F. (1964): *A hidegháború. II.* Budapest, Kossuth. 456.

⁸ *New York Herald Tribune*, 1949. 11. 01. Idézi: FLEMING 1964, 463.

ezért a washingtoni döntéshozók a dél-koreai hadsereg felszereltségét igyekeztek olyan alacsonyan tartani, ami a rendfenntartó feladatok ellátásához elengedhetetlenül szükséges volt. A csapatok egyáltalán nem rendelkeztek harckocsikkal és légvédelemmel, lőfegyverek főként a második világháború végén használt amerikai típusokból kerültek ki. Kim Ir Szen viszont a kezdeti elutasítás után sikeresen győzte meg Sztálint arról, hogy az északi csapatok támadása elsőprő győzelmet fog hozni. A phenjani vezetés túláradó optimizmusát és diadalittasságát a kelet-ázsiai térséggel kapcsolatos amerikai magatartás félreértelmezése is okozhatta. 1949 márciusában ugyanis Douglas MacArthur tábornok, az Egyesült Államok csendes-óceáni erőinek főparancsnoka, egy interjúban a Koreai-félszigetet az amerikai védelmi övezeten kívülre helyezte: „védelmi vonalunk az ázsiai partvonalat szegélyező szigetlánc mentén helyezkedik el. A Fülöp-szigetektől indul, a Rjúkjú-szigetcsoporttal folytatódik, amelynek fő védőbástyája Okinawa. Ezután visszakanyarodik Japánon és az Aleut-szigeteken keresztül Alaszka irányába.”⁹ A phenjani vezetés tehát meg volt győződve arról, hogy a félsziget déli részének fegyveres erővel történő elfoglalása az Egyesült Államok részéről semmi egyéb következménnyel nem fog járni, mint a diplomáciai szintű tiltakozás. Úgy vélték ugyanis, hogy a Koreai-félsziget belső helyzetének megváltozása marginális kérdés ahhoz a hatalmas változáshoz képest, amely egy esztendővel korábban a kínai polgárháború eredményeként az ázsiai kontinensen létrejött. Önbizalmukat növelte az is, hogy a szovjet katonai tanácsadók 24 koreai hadosztályt képeztek ki, és ezeket körülbelül 500 harckocsival látták el.

A koreai háború időszaka

A dél-koreai belpolitika feszültségeit érzékelve az Egyesült Államok megpróbálta rávenni Li Szin Man elnököt arra, hogy mérsékelt baloldali politikai csoportokat is bevonjon a kormányzásba. 1950 áprilisában Dean Acheson, az USA külügyminisztere, jegyzéket is küldött Li Szin Mannak, amelyben közölte, hogy ha nem tartanak választásokat az országban, az Egyesült Államok fel fogja függeszteni a segélyek folyósítását. A választásokra végül 1950 májusának végén került sor, amelyen a kormánydallal szembeni politikai erők a nemzetgyűlés 210 helyéből több mint 120-at szereztek meg. Nem sokkal később az ENSZ Ideiglenes Korea Bizottsága terepmegfigyelőket küldött a félszigetre, akik egy nappal a háború kitörése előtt fejezték be vizsgálódásaikat, és nagyon érdekes dolgokat állapítottak meg. Megfigyeléseik szerint a déli csapatok egyértelműen védelemre rendezkedtek be, nincsenek előretolt lőszerkészleteik, ellenben az északi katonaság ellenőrzése alá vonta a határkiszögeléseket, illetve elköltöztette a határvonal közeléből a polgári lakosságot.¹⁰

Mint ismeretes, 1950. június 25-én hajnalban a Koreai Néphadsereg csapatai meglepetésszerű támadást indítottak a félsziget déli része ellen, amivel kezdetét vette a fegyveres erővel történő országegyesítés 3 évig tartó kísérlete. Az Egyesült Államok és szövetségesei gyorsan reagáltak a támadásra. Harry S. Truman amerikai elnök kezdeményezésére még aznap összeült az ENSZ Biztonsági Tanácsa, amely elítélte a Koreai Köztársaság elleni

⁹ G. Ward Price interjúja Douglas MacArthur tábornokkal. *New York Times*, 1949. 03. 02. Idézi: KISSINGER, Henry (1996): *Diplomácia*. Budapest, Panem-McGraw-Hill-Grafo. 462.

¹⁰ FLEMING 1964, 460.

támadást, követelte a támadó csapatok azonnali visszavonását, valamint felszólította a világszervezet tagállamait az agresszió visszaverésének támogatására. Truman elnök határozott fellépésének több oka is volt. Henry Kissinger későbbi amerikai külügyminiszter a következőképpen vélekedett minderről: „A terjeszkedő kommunizmus a háború utáni időszakban évről évre egyre növekvő kihívást jelentett. [...] 1949-ben Kínában polgárháború vitte a kommunizmust győzelemre. Ha a kommunista csapatok most büntetlenül vonulhatnak át a nemzetközileg elismert határokon, akkor ez azt jelentené, hogy a világ visszakanyarodott a háború előtti időszakhoz. A müncheni eseményeket átélő nemzedéknek azonban cselekednie kellett. Korea kommunista megszállása katasztrofális következményekkel járt volna Japánra. [...] Ha a kommunista uralom itt nem ütközik ellenállásba, előrevetődik az ázsiai monolitikus kommunista uralom víziója, ami aláasta volna Japán Nyugat-orientáltságát.”¹¹

A Biztonsági Tanács határozatát annak köszönhetően sikerült keresztülvinni, hogy a szovjet ENSZ-nagykövet – a Kínai Népköztársaság felvételének megtagadása miatt – hónapok óta bojkottálta az üléseket, így nem élhetett vétőjogával. Jakov Malik ugyanakkor továbbra is New Yorkban tartózkodott, és az utólagos információk szerint engedélyt kért Sztálintól a határozat megvétőzésára. Sztálin azonban telefonon utasította a nagykövetet, hogy ne térjen vissza a Biztonsági Tanácsba. A szovjet vezető ugyanis nem kívánta elkerülni a számos gyakorlati haszonnal kecsegtető konfrontációt: a helyi háború alkalmasnak mutatkozott az Egyesült Államok szándékainak és eltökéltségének felmérésére, az új szovjet haditechnika – mindenekelőtt a sugárhajtású MiG vadászgépek – kipróbálására, valamint az amerikai hadieszközök megfigyelésére is.¹² Az ENSZ felhívásának végül is 16 ország tett eleget: Anglia, Ausztrália, Belgium, Dél-Afrika, Etiópia, Franciaország, Fülöp-szigetek, Görögország, Hollandia, Kanada, Kolumbia, Luxemburg, Thaiföld, Törökország, Új-Zéland, valamint az Egyesült Államok. Az ENSZ-erők főparancsnokává Douglas MacArthur tábornokot, az Egyesült Államok csendes-óceáni erőinek főparancsnokát nevezték ki, amivel a hadműveletek irányítása amerikai kézben maradt.

A szovjet tankokkal felszerelt Koreai Néphadsereg napok alatt bevette Szöült, majd folytatta a déli területek lerohanását. A nyár folyamán az ENSZ égisze alatt harcoló dél-koreai–amerikai erőket a félsziget délkeleti részén lévő Puszan kikötővárosig szorították vissza. Úgy tűnt, megvalósul Korea fegyveres erővel történő egyesítése. 1950. szeptember 16-án ugyanakkor gyökeres fordulat következett be, mivel az ENSZ-csapatok nagyarányú partraszállást hajtottak végre Incshon térségében. A partraszálló erők elfoglalták a főváros mellett lévő Kimpho repülőteret, ahonnan légitámadásokat is indítottak a Koreai Néphadsereg állásai ellen. Szöül végül 1950. szeptember 28-án került az ENSZ-csapatok ellenőrzése alá. Eközben a Puszanba szorult ENSZ-erőknek sikerült kitörniük védőállásaikból, majd a főváros irányába előretörve gyakorlatilag két tűz közé szorították az észak-koreai alakulatokat. Október 20-án az ENSZ-csapatok elfoglalták a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK) fővárosát, majd pár nappal később előredobott osztagaik elérték az Amnok (kínaiul Jalu) folyót. A KNDK megszűnésének lehetősége nagyon érzékenyen érintette az egy évvel korábban kikiáltott Kínai Népköztársaság vezetését, így az úgynevezett kínai „népi önkéntesek” bevetése mellett döntöttek, amelynek eredményeképpen a hadi

¹¹ KISSINGER 1996, 463.

¹² CHANG, Jung – HALLIDAY, Jon (2006): *Mao. Az ismeretlen történet*. Budapest, Európa. 384–386.

helyzet alaposan megváltozott. Douglas MacArthur tábornok november elején tett jelentést arról, hogy az ENSZ-csapatok „friss ellenséges erőkkel” kerültek összeütközésbe. A KNDK fővárosa ismét gazdát cserélt, majd december végén a kínai–észak-koreai alakulatok átlépték a 38. szélességi fokot. Mindeközben Harry S. Truman amerikai elnök szükségállapotot hirdetett, amelyre még a második világháború idején sem került sor. Douglas MacArthur tábornok a hadműveleteket ki akarta terjeszteni Északkelet-Kína területére, sőt az atomfegyver bevetését is szorgalmazta. Truman elnök azonban nem járult hozzá mindehhez, mert a tervezett lépések minden bizonnyal a harmadik világháborúhoz vezettek volna. 1951 áprilisában Truman elnök végül leváltotta Douglas MacArthur tábornokot az ENSZ-erők főparancsnoki posztjáról, utódja Matthew Ridgway tábornok lett.

1951. június 22-én az Amerika Hangja (VOA) rádióadás felszólította a szovjet vezetést, hogy tegyen lépéseket a fegyvernagyvadás érdekében. A szovjet ENSZ-nagykövetnek címzett üzenet konkrétan megjelölte, hogy a szemben álló felek között a 38. szélességi fok lehetne a határvonal. Június 23-án Jakov Malik jelezte, hogy országa nevében támogatja a javaslatot, majd június 25-én a kínai fél is bejelentette hozzájárulását. Pár nappal később Ridgway tábornok rádión felajánlotta a kommunista erők főparancsnokának a tárgyalások megkezdését, amit az ellenfél rövidesen elfogadott. Az első találkozóra 1951. július 8-án, Keszong városban került sor. A fegyverszüneti egyezmény végül 2 évvel később született meg. A megállapodást 1953. július 27-én a KNDK és a Kínai Népköztársaság nevében Nam Ir észak-koreai vezérkari főnök írta alá, míg az ENSZ-csapatok képviselőjében William Kelly Harrison amerikai tábornok szignálta a dokumentumot. Egyedül a Koreai Köztársaság nem írta alá az egyezményt, mivel Li Szin Man elnök kategorikusan elutasította a harc felfüggesztését. A Koreai Köztársaság egyike volt az ENSZ zászlaja alatt harcoló nemzeteknek, tehát a megállapodás természetesen úgy is értelmezhető, hogy az amerikai főparancsnokság a dél-koreai kormányzat nevében is szignálta a dokumentumot. A fentiek következtében a KNDK mégsem a Koreai Köztársaságot tartja a vele szemben álló fő hadviselő félnek, hanem az Egyesült Államokat. A fegyverszüneti egyezményt felváltó békeszerződést is Phenjan és Washington kétoldalú egyezményeként képzelik el. A Pentagon a tűzszünet aláírása után is fenntartotta a dél-koreai fegyveres erők feletti irányítás jogát. 1994-ben a békeidőre vonatkozó parancsnokságot visszaadták ugyan a szöuli kormányzatnak, de háború esetén továbbra is az Egyesült Államok fogja irányítani a hadműveleteket.

A bipoláris szembenállás időszaka

1953. október 1-jén az Egyesült Államok és a Koreai Köztársaság kölcsönös védelmi megállapodást kötött, amely az esetleges katonai akciók indítását az USA szenátusának beleegyezéséhez kötötte. Miként az egyezmény harmadik bekezdése megfogalmazta, a felek alkotmányos folyamatainak megfelelően reagálnak a közös veszélyre.¹³ A félsziget déli részén állomásozó amerikai erők katonái – létszámuk már az 1950-es évek közepén 100 ezer fő alá csökkent – területenkívüliséget élveztek. Az amerikai erők szervezeti egységébe tartozott-tartozik az úgynevezett KATUSA-csoport is, amely több ezer, angolul jól beszélő dél-koreai katonából áll.

¹³ NAHM 1988, 432.

A Koreai Köztársaságban az 1950-es évek közepét és végét Li Szin Man elnök uralma határozta meg, aki az évtized végére már rendkívül népszerűtlenné vált. A gazdaság általános válsága és az aggastyán elnök makacs ragaszkodása a hatalomhoz együttesen járult hozzá ahhoz, hogy 1960 áprilisában spontán népfelkelés robbant ki. A zűrzavaros állapotok alatt az országban állomásozó amerikai csapatok laktanyáikban maradtak, és „koreai belügynek” nyilvánították a fejleményeket. Nem sokkal később a lemondott államfőt a CIA repülőgépe szállította el a Hawaii-szigetekre. Az államfői és a miniszterelnöki feladatokat Ho Dzsong külügyminiszter vette át. Az instabillá vált dél-koreai helyzet következtében 1960. június 19–20. között Dwight D. Eisenhower, az USA elnöke az országba látogatott, hogy személyes jelenlétével demonstrálja a Koreai Köztársaság és az Egyesült Államok szoros szövetségének folytatolagosságát. A korabeli filmhíradó felvételeinek tanúsága szerint Eisenhower a légierő egyik gépén érkezett meg a Kimpo nemzetközi repülőtérre, ahonnan helikopteren folytatta útját Szöul belvárosába. A phenjani magyar nagykövetséget vezető Práth Károly ezzel kapcsolatosan megemlítette, hogy a KNDK külügyminiszter-helyettese azzal magyarázta Eisenhower helikopteres közlekedését, hogy az USA első embere nem érezte magát biztonságban. A phenjani misszióvezető ehhez csak annyit tett hozzá, hogy Eisenhower látogatása során a szöuli rádió mindvégig azt hangsúlyozta, hogy a lakosság maradjon otthon, ne menjenek az utcára, mert a „nagy tolongásban” könnyen megsérülhetnek.¹⁴ Eisenhower elnök megbeszéléseket folytatott Ho Dzsong ideiglenes államfővel, amelynek eredményeiről közös nyilatkozatot adtak ki. A dokumentum szerint a két vezető hitet tett az Egyesült Államok és a Koreai Köztársaság szövetségének megőrzése és további erősítése mellett. A tárgyalások során Ho Dzsong megismételte a szöuli kormányzat azon célkitűzését, hogy országa szeretne az ENSZ-nek teljes jogú tagja lenni. Eisenhower méltányolandónak ítélte a felvetést. A két vezető továbbá egyetértett abban, hogy az Egyesült Államok gazdasági segítségnyújtására nagy szükség van Dél-Koreában, hogy az ország gazdasága mielőbb fejlődésnek induljon.¹⁵

A demokratikus kormányzás azonban rövid életűnek bizonyult a Koreai Köztársaságban. A kormányzat képtelen volt úrrá lenni a gazdaság válságán, a diákság pedig egyre baloldaliabb követelésekkel lépett fel. Miként a phenjani magyar nagykövet korabeli jelentésében beszámolt róla, 1960 ősztől a szöuli tüntetéseken megjelentek a KNDK által kiadott jelszavak is.¹⁶ A diákság külföldi beavatkozástól mentes egyesítést követelt, amit az USA-ellenes érzelmek növekedése kísért. A helyzet nemzetbiztonsági szempontból tarthatatlanná vált. 1961 első hónapjaiban a fejlemények már azt sugallták, hogy a diáktüntetések és a belső elégedetlenség megdöntik a szöuli kormányzatot, ami a félsziget kommunista uralom alatti egyesítéséhez vezetett volna. A bizonytalan állapotnak a dél-koreai hadsereg beavatkozása vetett véget.

1961. május 16-án vértelen katonai puccs zajlott le, a hatalomra jutó katonatisztek pedig – mindenfajta politikai tevékenységet betiltva – rendkívüli állapotot vezettek be. A Magyar Nemzeti Levéltárban őrzött külügyi jelentés tanúbizonysága szerint a budapesti Külügyminisztériumban egy észak-koreai diplomata azt állította, hogy a katonai

¹⁴ *A phenjani magyar nagykövetség 1960. június 24-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964-Korea 2. doboz 3/g.

¹⁵ EISENHOWER, Dwight D. (1960): *Joint Statement following Discussions With Prime Minister Huh Chung.* Forrás: www.presidency.ucsb.edu/documents/joint-statement-following-discussions-with-prime-minister-huh-chung (A letöltés ideje: 2016. 01. 01.)

¹⁶ *A phenjani magyar nagykövetség 1961. május 30-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964-Korea 2. doboz 3/g.

hatalomátvétel az Egyesült Államok irányításával zajlott le, mivel már csak „órák kellettek volna” ahhoz, hogy az országban átfogó USA-ellenes felkelés törjön ki.¹⁷ Ezt a nézetet erősítette meg a phenjani magyar nagykövet jelentése is, aki úgy vélte, hogy a katonai puccs az egyetlen kiutat jelentette az Egyesült Államok számára. A diplomata szerint az Egyesült Államok Kubában és Laoszban elszenvedett vereségei egyaránt hozzájárultak ahhoz, hogy Dél-Koreában elejét vegyék egy számukra kedvezőtlen fordulatnak. A katonai hatalomátvétel vezéralakja Pak Csong Hi tábornok volt, aki ettől kezdve 18 éven át az ország első számú döntéshozója volt. A kibontakozó nyílt katonai uralom roppant kellemetlen volt az Egyesült Államok számára, így az amerikaiak folyamatosan presszionálták a szöuli vezetést a civil kormányzás visszaállítására. Pak Csong Hi 1961 augusztusában bejelentette, hogy hajlandó lenne erre, így John F. Kennedy pár hónappal később már Washingtonban látta vendégül az új szöuli vezetőt. A civil kormányzás végül 1963 őszén valósult meg, de a gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a katonatisztek leszereltek, majd civil jelöltként indultak a választásokon. 1963 októberében az elnökválasztást Pak Csong Hi nyerte meg, novemberben pedig a leszerelt katonatiszteket tömörítő párt szerezte meg a nemzetgyűlési helyek több mint kétharmadát.

Az ellentmondásos időszak ugyanakkor belső stabilitásával megfelelő hátteret biztosított az exportorientált gazdaságpolitika sikeréhez, amelyet két külső körülmény is elősegített. 1965 májusában Lyndon B. Johnson elnök meghívására Pak Csong Hi az Egyesült Államokba látogatott, és megállapodás született az amerikai csapatok dél-vietnámi beavatkozásának támogatásáról. A szöuli kormányzat több váltásban, mintegy 320 ezer katonát küldött a saigoni rezsim védelmére. A háborús konjunktúra állandó megrendeléseket biztosított a Koreai Köztársaság fejlődő gazdaságának. A Hyundai és a Hanjin első külföldi beruházásai is a dél-vietnámi hátszázhoz kötődnek. Továbbá 1965 júniusában a Koreai Köztársaság és Japán megállapodott a két ország kapcsolatainak normalizálásáról, amelynek részeként a szigetország mintegy 1 milliárd dolláros jóvátételt fizetett. A pénzüsszeget a szöuli kormányzat kizárólag a modernizáció céljaira fordította: ennek felhasználásával készült el az első autópálya, valamint az első acélmű is.

A fegyverszünet utáni évtizedek legkiélezettebb konfliktusa az 1960-as évek második felében következett be a Koreai-félszigeten. A vietnámi fejlemények koreai adaptációjában gondolkozó észak-koreai vezetés igyekezett mindent megtenni annak érdekében, hogy a déli területeken egyfajta partizánmozgalom bontakozzon ki a szöuli kormányzat ellen. Ebben a hangulatban, 1968. január 23-án az észak-koreai haditengerészet elfogta a Keleti-tenger vizein felbukkant USS Pueblo amerikai kémhajót. A KNDK közlése szerint erre a Vonszani-öböl bejáratánál került sor, 10 mérföldre a KNDK-hoz tartozó Hodo-félszigettől és 7,6 mérföldre a Rjodo-szigettől. Érdekes megemlíteni, hogy a hajó feltartóztatását követően két és fél órán keresztül rádióösszeköttetésben volt az amerikai parancsnoksággal, de az eltelt idő során nem kapott amerikai légi támogatást, pedig a Dél-Koreában lévő legközelebbi amerikai támaszpont csupán 250–300 kilométerre volt.¹⁸ A hajó személyzete cáfolta, hogy megsértették volna a KNDK felségvizeit, álláspontjuk szerint az elfogásra nemzetközi vizeken került sor. Két nappal később a phenjani hírügynökség közzétette

¹⁷ *A budapesti Külügyminisztérium 1961. június 5-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-k-1945–1964-Korea 9. doboz 18/b.

¹⁸ *A Külügyminisztérium IV. Területi Osztályának 1968. február 3-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-j-1968-Korea 57. doboz 81-1.

Bucher hajóparancsnok vallomását, aki már elismerte a KNDK felségvizeinek megsértését és a kémkedés tényét. Később közölte azt is, hogy a hajó legénységének „szent kívánsága” elnyerni a KNDK kormányának megbocsátását. A KNDK a legénység szabadon engedésének feltételeként írásbeli bocsánatkérést követelt az Egyesült Államoktól, amelyben elismerik az ország felségvizeinek megsértését. A hónapokon keresztül tartó huzavona végén sikerült kicsikarniuk egy nyilatkozatot, de annak csupán az észak-koreai rezsimen belül volt propagandaértéke. Bár a legénység tagjait elengedték, a Pueblo hajó a KNDK-ban maradt, sőt később – a félsziget megkerülésével – Phenjanba szállították, ahol a rezsim Amerika-ellenes hagyományainak tárgyi bizonyítékává vált.

Az 1970-es évek legelején átmeneti enyhülés következett a Koreai-félsziget két államának viszonyában, ugyanis Richard Nixon amerikai elnök és Mao Ce-tung kínai pártfőtitkár személyes találkozása nyomán mindkét ország(rész) csatlódott saját nagyhatalmi patrónusában. A majdani egyesítés három alapelvét rögzítő közös nyilatkozat azonban nem hozott tartós eredményeket, és a félsziget jövője továbbra is kiszámíthatatlan maradt. Az 1970-es évek közepén váratlan enyhülés következett be a KNDK és az Egyesült Államok viszonyában. A phenjani magyar nagykövetség korabeli jelentései ezt azzal magyarázták, hogy a KNDK közvetlen – tehát Dél-Korea kihagyásával megvalósuló – párbeszédbe akart kezdeni az Egyesült Államokkal a háborút formálisan is lezáró békeszerződés kérdésköréről.¹⁹ 1976 elején a magyar diplomátákat a Semleges Megfigyelő Bizottság tagjai tájékoztatták arról, hogy Panmindzsonban a Fegyverszüneti Katonai Bizottság észak-koreai és amerikai tisztjei között közvetlen kontaktus alakult ki. Ennek során az észak-koreai tisztek még egy filmbemutatóval egybekötött összejevetelt is szerveztek az amerikaiak számára. Bár csupán protokolláris jelentőségű eseményről volt szó, a Fegyverszüneti Katonai Bizottságban részt vevő kínai tiszteket előzetesen nem értesítették a találkozóról.²⁰ A biztató tendenciát azonban nem sokkal később egy súlyos incidens zavarta meg. 1976. augusztus 18-án egy dél-koreai műszaki alakulat ki akart vágni egy fát a panmindzsioni közös örterületen, amely akadályozta a *Nincs visszatérés hídjának* megfigyelését. Szabó Ferenc phenjani nagykövet e sorok írójának utólag azzal magyarázta a történeteket, hogy a fa miatt két északi őrhely és a hozzájuk tartozó gépkocsiparkoló sem volt jól megfigyelhető. Ráadásul néhány nappal korábban két észak-koreai tank bukkant fel a demilitarizált övezet szélén, ami miatt a dél-koreaiak elhatározták a fa kivágását.²¹ A dél-koreai katonai munkások baltákkal kezdtek hozzá a munkához, amikor észak-koreai katonák rontottak rájuk és a velük lévő amerikai tisztekre. Az egyik amerikait megölték, a másikat pedig a baltákkal okoztak súlyos sérüléseket. A dél-koreai katonai munkások azonnal visszamenekültek a demilitarizált övezet déli részére, a súlyosan sebesült amerikai tisztet pedig csak később tudták felkutatni, ő a kórházba szállítás közben életét veszítette. A katonai konfliktus rémképével fenyegető helyzet miatt nagyarányú amerikai és dél-koreai csapatösszevonásra került sor, majd három nappal később az elrettentő erők védelmében a fát gyorsan kivágták. A phenjani magyar misszió korabeli jelentése szerint a KNDK mindenképpen szerette volna elkerülni az események eszkalációját, így Kim Ir Szen elnök üzenetben fejezte ki sajnálkozását a történetek

¹⁹ Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. március 21-i jelentése. MNL XIX-J-1-j-1976-Korea 82. doboz 81-20.

²⁰ Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. szeptember 20-i jelentése. MNL XIX-J-1-j-1976-Korea 82. doboz.

²¹ A szerző interjúja Szabó Ferenc volt phenjani nagykövettel Isaszegen. 2008. június 27.

miatt. Az üzenetet a Fegyverszüneti Katonai Bizottság ülése alkalmával egy észak-koreai katonatiszt tolmácsolta amerikai partnereinek.²²

Az 1970-es évek végére Pak Csong Hi diktatórikus uralma már az Egyesült Államok számára is kellemetlenné vált. Az államfő 1978 júliusában újabb 6 éves mandátumot kapott, ami országszerte tiltakozó megmozdulásokhoz vezetett. 1979 októberében azonban – egy vacsora közben – Kim Dzse Gju titkosszolgálati vezető minden előzmény nélkül meggyilkolta az elnököt, ami azonnal széles körű spekulációkat indított el. A szocialista országok pártsajtója az Egyesült Államok közbenjárását vélelmezte a fejlemények mögött. Magyarországon a *Népszabadság* összefoglaló cikke azt sugallta, hogy Pak elhúzódo regnálása már vállalhatatlan volt az Egyesült Államok számára, így egyszerűen „likvidálták”.²³ A KNDK pártlapja pedig kis fáziskéséssel kommunikében szólította meg az amerikai vezetést, akiket arról tájékoztattak, hogy Észak-Korea nem fogja katonailag kihasználni a Dél-Koreában történeteket, valamint tárgyalásokat szeretnének az Egyesült Államokkal a majdani békeszerződés kérdésköréről.²⁴

A Koreai Köztársaság erős embere időközben Cson Du Hvan tábornok lett. 1980 tavaszán a Csolla tartománybeli Kvangdzsu városban széles körű diákfelkelés vette kezdetét, ami rövidesen az ország közelmúltbeli történetének legsúlyosabb válságává nőtte ki magát. A demokráciát követelő diákok nagy örömmel fogadták a hírt, hogy a felkelés hírére az amerikai kormányzat egy hadihajót küldött a Koreai-félsziget partjaihoz. A diákok ugyanis azt hitték, hogy az Egyesült Államok az ő védelmükben küldte a hadihajót, hogy ezzel figyelmeztesse Cson Du Hvan tábornokot az erőszak mellőzésére. A hajó azonban korántsem a diákok védelmében érkezett, hanem egy esetleges észak-koreai beavatkozás elriasztására, Cson Du Hvan tábornok pedig akadálytalanul vetette be a hadsereget a felkelés elfojtására. Innen datálható a dél-koreai balközép oldal – tehát a diáktüntetések politikai örökösei – USA-kritikussága és -szkepticizmusa.

A szöuli kormányzat a Kvangdzsuban történetekért Kim De Dzsung ellenzéki vezetőt tette felelőssé, akit „államellenes tevékenység és felkelés szervezése” vádjával halálra ítélték. A diktatúrával kapcsolatos nemzetközi fenntartások azonban rávették Cson Du Hvan elnök kormányzatát, hogy engedélyezzék Kim De Dzsung „gyógykezelés céljából” való távozását az Egyesült Államokba. Emigrációja során Kim folyamatosan kereste a kapcsolatot a Reagan-adminisztráció képviselőivel, hogy meggyőzze őket arról, a nemzetbiztonság és a gazdasági stabilitás ürügyén ne támogassák Cson elnök diktatúráját. 1985 elején a Reagan-adminisztráció biztosítékokat kért és kapott a szöuli kormányzattól, hogy hazatérése esetén Kimnek nem esik majd bántódása. Ennek ellenére 1985 februárjában a szöuli repülőtérre megérkező ellenzéki vezetőt azonnal házi őrizetbe helyezték, és megtiltottak neki minden politikai tevékenységet. A Koreai Köztársaság demokratikus átalakulása végül 1987 nyarán vette kezdetét, amikor Cson elnök váratlanul hozzájárult a közvetlen elnökválasztás megrendezéséhez. Mindez már a közelgő szöuli olimpiai játékok árnyékában történt, amelyre egy olyan fordulópontként tekinthetünk, amely hatalmas nemzetközi legitimitációt szerzett a Koreai Köztársaságnak.

²² Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. szeptember 20-i jelentése.

²³ Szöul folytatja eddigi külpolitikáját (1979). *Népszabadság*, 1979. 10. 28. 2.

²⁴ A Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának 1979. december 6-i feljegyzése. MNL XIX-J-1-j-1979-Korea 81. doboz.

A KNDK nukleáris programja és a közelmúlt eseményei

1987 novemberében két észak-koreai titkos ügynök bombát helyezett el a dél-koreai légitársaság utasszállító repülőgépén, amelynek következtében 115 ember vesztette életét. Az Egyesült Államok így 1988-ban regisztrálta a KNDK-t a nemzetközi terrorizmust támogató országok listáján. A fentiekkel párhuzamosan kezdődött meg a szocialista országok – elsőként a Magyar Népköztársaság – közeledése Dél-Koreához. Mindezek együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy a megváltozó nemzetközi környezetben a KNDK ismét közvetlenül az Egyesült Államok felé forduljon. 1989 őszén a Szovjetunió Külügyminisztériumának Leszerelési Osztályáról küldöttség utazott a KNDK-ba, amelynek során a szovjetek kérdéseket tettek fel az észak-koreai nukleáris programról. Li In Gju külügyminiszter-helyettes a szovjet felvetésre közölte, hogy az Egyesült Államok nukleáris fegyvereket tárol a félsziget déli részén, így a KNDK-nak joga van saját katonai célú atomprogramjához. A szovjetek mindebből azt a tanulságot vonták le, hogy a KNDK-nak az a célja a programmal, hogy egyenrangú félként tárgyalhasson az Egyesült Államokkal és Dél-Koreával.²⁵

Az 1990-es évek legelején a közép- és kelet-európai térségben lezajlottak a rendszerváltozások, amelyek során valamennyi egykori szocialista ország – beleértve az összeomlás előtt álló Szovjetuniót és a Kínai Népköztársaságot – diplomáciai kapcsolatokat vett fel a Koreai Köztársasággal. Mindeközben a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) ellenőrei bizonyítékokat találtak arra vonatkozóan, hogy a KNDK nem tartja be az atom-sorompó-egyezményben (NPT) foglaltakat. Ráadásul amerikai kémműholdak felvételeket készítettek egy épülő nukleáris üzemről. 1993 tavaszán hosszas diplomáciai huzavona vette kezdetét, amelynek során a KNDK döntéshozói nem kis taktikai érzékről tettek tanúbizonyságot. A nemzetközileg teljesen elszigetelődött országnak ugyanis sikerült elérnie, hogy közvetlen párbeszédbe kezdessen az Egyesült Államokkal. 1994 júniusában Jimmy Carter volt amerikai elnök „felhatalmazás nélküli békeközvetítőként” Phenjanba látogatott, ahol hosszas tárgyalásokat folytatott az agg Kim Ir Szen elnökkel. A megbeszélések eredményeképp az amerikaiak vállalták, hogy a Jongbjonban lévő atomerőművet egy nemzetközi konzorcium élén olyan típusokra cserélik, amelyek korszerűbbek és katonai célra kevésbé alkalmazhatók. Az úgynevezett KEDO-projekt el is kezdődött, de az állandó politikai feszültség lehetetlenné tette befejezését.

Az 1990-es évek időszakától a Koreai-félsziget biztonságpolitikai viszonyait két fő tényező határozza meg: az aktuális Szöul–Phenjan viszony, valamint a Phenjan–Washington reláció kiélezettsége. 1998-ban, Dél-Korea történetében először, ellenzéki politikus foglalta el az államfői rezidenciát, amelynek következtében a Szöul–Phenjan viszony gyors fejlődésnek indult. Emlékeztet, hogy 2000 júniusában lezajlott a Koreai-félsziget történetének első csúcstalálkozója, majd a dél-koreai diplomáciai közvetítésnek köszönhetően Madeleine Albright amerikai külügyminiszter is ellátogatott az észak-koreai fővárosba. A külügyminiszter később a következőképp emlékezett vissza Kim Dzsong Il észak-koreai vezetővel folytatott tárgyalásaira: „A következtetésem az volt, hogy tárgyilagosan kell kezelnünk Kimet, habozás nélkül közvetlen tárgyalásokat kell kezdeni, és kihasználva Észak-Korea szorult gazdasági helyzetét, meg kell kötni azt az előnyös üzletet, amely biztonságosabbá

²⁵ *Diplomáciai jelentés.* MNL XIX-J-1j (Korea) [1989.] 15/g 81-4.

teszi a térséget és a világot.”²⁶ A békülékeny hangulatban az észak-koreai vezetést hideg-zuhanyként érte a frissen beiktatott George W. Bush amerikai elnök bejelentése, amely az országot a „gonosz tengelyéhez” sorolta. Sőt az amerikai kormányzat a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követő időszakban a nemzetközi terrorizmus elleni harc lehetséges célpontjaként jelölte meg a kelet-ázsiai kommunista országot. 2002 októberében James Kelly külügyminisztériumi helyettes államtitkár hivatalos látogatást tett Phenjanban, ahol Kang Szok Dzszo külügyminiszter-helyettes utalást tett arra, hogy az ország folytatja korábban már feladott urándúsítási programját. 2002 decemberében az észak-koreai vezetés a korábban bezárt jongszoni nukleáris létesítmény megnyitása mellett döntött, 2003. január 10-én pedig bejelentették az ország kilépését az atomsorompó-szerződésből. A történetek sokkolták a nemzetközi közvéleményt.

A KNDK vezetésének nagyon kevés eszköze volt az amerikai tárgyalókészség befolyásolására, de a jongszoni atomreaktor látványos újraindítása ezek közé tartozott. A kínai diplomácia 2003 augusztusától a pekingi székhelyű hatoldalú tárgyalások keretében tett kísérletet a Koreai-félsziget biztonsági problémáinak rendezésére. A tárgyalásokon a Koreai-félsziget két állama mellett az Egyesült Államok, Kína, Japán és Oroszország vett részt. Mindeközben a Koreai Köztársaságban is nagyon megnövekedett az USA-ellenesség, amelyet több tényező együttesen táplált. Egyrészt az úgynevezett 386-os generáció tagjai – akik akkoriban a 30-as éveikben voltak (3), az 1980-as években jártak egyetemre (8) és az 1960-as években születtek (6) – a kvangdzsui események átélőjeként eredendően szkeptikusak voltak az Egyesült Államokkal kapcsolatban. Másrészt 2002 júliusában egy véletlen baleset egy korábban soha nem tapasztalt intenzitású USA-ellenes hullámot indított el az országban: a Kjongszi tartománybeli Jangdzsuban egy amerikai katonai konvoj elsodort két koreai iskoláslányt, akik életüket veszítették. A gépjárműparancsnokot és beosztottját az amerikai katonai bíróság felmentette, ami akkora felháborodást váltott ki az országban, hogy végül Bush elnök telefonon kért bocsánatot Kim De Dzsung dél-koreai államfőtől. A helyzetet természetesen a KNDK agitációja is igyekezett kihasználni: a két iskoláslány halálát gyilkosságnak minősítették, valamint az egyik észak-koreai honlapon olyan mobiltelefonokra letölthető háttérképek jelentek meg, amelyek a két lány arcképének sziluettjét ábrázolták.

A pekingi székhelyű hatoldalú tárgyalások első fordulói különösebb eredmény nélkül záródtak, ráadásul 2005. február 10-én a KNDK tömegtájékoztatása hivatalosan bejelentette, hogy az ország rendelkezik nukleáris fegyverekkel. Erre válaszul – 2005 szeptemberében – az Egyesült Államok zároltatta a makaói Banco Delta Asia pénzintézetben lévő közel 50 észak-koreai számlát, amelyeken mintegy 24 millió dollár volt. A történetek érzékenyen érintették a phenjani vezetést, így közölték, hogy a számlák zárlatának feloldásáig nem térnek vissza a hatoldalú tárgyalásokhoz. A politikai nyomásgyakorlás részeként 2006 júliusában a KNDK több ballisztikus rakétakísérletet hajtott végre, majd 2006 októberében sor került az ország első nukleáris próbarobbantására. A történetek széles körű nemzetközi felháborodást váltottak ki, amelynek eredményeképpen az ENSZ Biztonsági Tanácsa gazdasági és kereskedelmi szankciókat fogadott el a phenjani rezsimmel szemben. A világszervezet egyben felszólította a tagállamokat, hogy tartóztassák fel a KNDK-ba

²⁶ ALBRIGHT, Madeleine (2004): *Egy bevándorló külügyminiszter emlékiratai*. Budapest, Geopen. 642.

tartó szállítmányokat, ezáltal is megakadályozva a tiltott technológiákhoz való hozzájutást. Továbbá tilalom alá került a luxuscikkek bevétele is a kelet-ázsiai országba.

A phenjani vezetés célja egyértelműen az volt, hogy a feszültség fokozásával közvetlen, kétoldali tárgyalásokba kezdhessenek az Egyesült Államokkal. A kulisszák mögött ez meg is valósult: a két ország diplomatái 2007 januárjában a német fővárosban több alkalommal is tárgyaltak egymással. Christopher Hill amerikai főtárgyaló határozottan cáfolta, hogy észak-koreai partnerével egy előzetes megállapodást is aláírtak volna, de pár héttel később a pekingi székhelyű hatoldali tárgyalások újrakezdődtek, ahol végre egyezség született. A KNDK ígéretet tett, hogy bezárja a jongszoni atomerőművet, valamint beengedi az országba az IAEA képviselőit. Az Egyesült Államok pedig vállalta, hogy a nukleáris program felszámolásáért cserébe 1 millió tonna nehézolajat – vagy azzal egyenértékű energiahordozót – juttat Észak-Koreának. A megállapodásban foglaltak gyakorlati megvalósítására csak részlegesen került sor, bár 2008 júniusában a KNDK – elkötelezettségét demonstrálандó – felrobbantotta a jongszoni atomerőmű hűtőtornyát, az Egyesült Államok pedig 2008 októberében törölte Észak-Koreát a terrorizmust támogató országok listájáról.

A várt áttörés azonban elmaradt. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy a Koreai-félsziget biztonságpolitikai viszonyait meghatározó másik tényező, a Szöul–Phenjan viszony, a 2008-ban bekövetkezett dél-koreai konzervatív visszarendeződés miatt mélypontra jutott. 2009 májusában a KNDK végrehajtotta az ország második nukleáris próbarobbantását, ami a nem sokkal korábban hivatalba lépett Obama-adminisztrációnak szánt üzenet volt. A KNDK ugyanis az elmúlt évtizedek során az új amerikai vezetéseknek – és az egész nemzetközi közösségnek – igyekezett tudtára adni, hogy a Koreai-félsziget helyzetére a világpolitika első számú megoldatlan kérdéseként kell tekinteni. 2012 áprilisában Kim Ir Szen pártfőtitkár születésének 100. évfordulóját ismételt rakétateszttel ünnepelték, amellyel egy műholdat próbáltak Föld körüli pályára állítani. A Kvangmjongszong-3 nevet viselő szatellit végül 2012 decemberében sikerült feljuttatniuk a világűrbe. 2013 februárjában pedig a KNDK végrehajtotta az ország harmadik nukleáris próbarobbantását is. A sorozatos erőfitogtatások ellenére mégis azt mondhatjuk, hogy a KNDK-ban az USA-ellenesség hagyománya a közelmúltban már csupán politikai célokat szolgált. A háborút követő évtizedekkel ellentétben az ország már igenis nyitott az amerikai kultúra szimbólumainak megjelenésére: 2008 februárjában a New York-i Filharmonikusok adtak koncertet a KNDK-ban, 2009-ben megnyílt az első amerikai stílusú gyorsétterem Phenjanban, 2012 nyarán pedig Kim Dzsong Un pártfőtitkár a megszokott forradalmi operák mellett a helyi Moranbong Együttes Walt Disney-karaktereket felvonultató előadását tekintette meg. Mindehhez már csak Eric Schmidt Google-elnök és Dennis Rodman kosárlabdaszár phenjani felbukkanását kell hozzátenni.

A KNDK 2013 tavaszán – a koreai háború harci eseményeit lezáró fegyverszünet 60. évfordulójának előestéjén – a fenti módszerrel próbálta ismételtlen kizsarolni a párbeszédet az Egyesült Államokból. Az Obama-adminisztráció azonban a legkevésbé sem volt nyitott a kétoldali tárgyalásokra, így 2016 második felétől a phenjani rezsim növekvő érdeklődéssel várta Donald Trump győzelmét. Az amerikai elnökjelölt kampánya során ráadásul tett olyan kijelentéseket, miszerint hajlandó lenne a párbeszédre.²⁷ Ennek

²⁷ Talk to Kim Jong-un? Donald Trump says 'absolutely' (2016). *Hankyoreh*, 2016. 05. 19. Forrás: http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/744570.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 15.)

elmaradása azonban ismételten előhozta a feszültség növelését célzó észak-koreai stratégiát, 2017 nyarára pedig a folyamatos erődemonstrációk és a kölcsönös fenyegetőzések már-már a háború lehetőségét vetítették előre. Stratégiai fordulópontot jelentett ekkor Észak-Korea első sikeres ICBM-tesztje is, amely technikával már az amerikai kontinens is elérhetővé vált. Mindeközben ugyanakkor egy fontos változás történt a dél-koreai belpolitikában, amely már kezdettől fogva magában hordozta az enyhülés valószínűségét. 2016 decemberében – egy csúfos botrányorozatot követően – a szöuli törvényhozás bizalmatlansági indítvánnyal felfüggesztette a konzervatív Pak Gun Hje elnök asszonyt jogai gyakorlásában, majd 2017 tavaszán előrehozott választások kiírására került sor. 2017 májusában beiktatták Mun Dzse In államfőt, aki szellemi elődjéhez, a néhai Ro Mu Hjon elnökhöz hasonlóan kiemelt prioritásként tekintett a KNDK-hoz fűződő viszony alakulására.

Az új szöuli kormányzat meglehetősen nehéz időszakban vette át az ország irányítását, ugyanis az amerikai–észak-koreai kötérlhúzás alakulása lehetetlenné tette a tervezett párbeszéd azonnali megindítását. 2017. augusztus 15-én elmondott beszédében Mun Dzse In elnök kimondottan a Trump-adminisztrációnak címezve kijelentette, hogy kizárólag a Koreai Köztársaságnak van joga dönteni háború és béke kérdéséről a térségben. Azonban a témával elmélyültebben foglalkozók számára mindvégig egyértelmű volt, hogy a kérdéskörnek katonai megoldása nincsen, hisz egy tényleges fegyveres konfliktus a túlnépesedett régióban órák alatt képes lenne százezres nagyságrendű áldozatokat követelni, valamint egy évekig elhúzódó válsággóc jönne létre Északkelet-Ázsiában.²⁸

2017 őszére rendkívül összetett és bonyolult helyzet állt elő: az Egyesült Államok folyamatosan azt próbálta elérni Kínától és Oroszországtól, hogy gyakoroljanak nyomást a KNDK-ra az erődemonstrációk felfüggesztése érdekében, ugyanakkor az USA egy olyan rakétavédelmi rendszert telepített Dél-Koreába és Japánba, amellyel nagymértékben sértette Kína és Oroszország érzékenységet. Bár az ENSZ Biztonsági Tanácsában Kína és Oroszország is megszavazta a KNDK-val szembeni gazdasági büntetőintézkedéseket, az Egyesült Államok által remélt KNDK-ellenes nemzetközi egységfront nem jött létre, sőt inkább a klasszikus hidegháborús frontvonalak kezdtek visszatérni. A Koreai Köztársaságba telepített amerikai THAAD rakétavédelmi rendszer (valamint a Japán AEGIS- és Patriot-rendszerek) ellenzése ugyanis közös nevezőre hozta a Kínai Népköztársaságot és Oroszországot, valamint a hagyományos szövetségesüknek tekinthető KNDK-t. A rakétavédelmi rendszer elfogadása miatt Kína gazdasági büntetőintézkedéseket foganatosított a Koreai Köztársasággal szemben, a kétoldalú kapcsolatok csak Mun Dzse In elnök 2017. decemberi pekingi tárgyalásait követően kezdtek enyhülni.

A fentebb bemutatott – több mint hat évtizede fennálló – ideiglenes állapot csak egy békeszerződéssel lenne lezárható, amely lényegében ratifikálná a jelenlegi status quót, és komoly legitimációs alap lenne a regnáló phenjani vezetés számára. Hszi Csin-ping (Xi Jinping) kínai elnök 2018. március 9-én pontosan ezt javasolta Trump elnöknek telefonbeszélgetésük során: a két koreai állam, valamint az Egyesült Államok és Kína kössön

²⁸ Az 1950-es évek elejétől kezdődően az 1970-es évekig számos alkalommal felmerült a phenjani magyar nagykövetség jelentéseiben, hogy a KNDK legkülönbözőbb területein földalatti bunkerek és alagútrendszerek épültek, amelyek felhasználásával a rezsim egy újabb koreai háború esetén évekig képes lenne az ellenállás folytatására (*Pásztor Károly magyar követ 1952. november 5-i jelentése*. MNL XIX-J-1-j-1945–1964 Korea 10. doboz 24/b., valamint *dr. Taraba János phenjani ügyvivő 1974. december 19-i jelentése*. MNL XIX-J-1-j-1974-Korea 84. doboz 81-4.).

békeszerződést a koreai háború formális lezárásaképpen.²⁹ A phjongcshangi téli olimpiai játékokkal megindult enyhülési folyamat eredményeképpen 2018. április 27-én lezajlott a harmadik Korea-közi csúcstalálkozó, amelynek során elfogadták a békeszerződés iránti igényt leszögező panmindszoni nyilatkozatot. Az enyhülés hangulata és a dél-koreai diplomácia közbenjárása is hozzájárult ahhoz, hogy hosszas előkészítést – és egy amerikai visszakozást – követően megvalósulhasson az első USA–KNDK csúcstalálkozó. A helyszínválasztás során Panmindszontól Mongóliáig és Svédorszáig több lehetőség is felmerült, de a felek végül semleges helyszíneként Szingapúrt választották. 2018. június 12-én lezajlott a történelmi jelentőségű kézfogás a két szemben álló ország vezetői között, ugyanakkor a közösen aláírt dokumentum csupán irányelveket fogalmazott meg a békés környezet megteremtésének érdekében, a részletek kidolgozását a munkacsoportszintű tárgyalásokra bízták. Az Egyesült Államok tárgyalókészségének megváltozása azonban mindenképpen egy korszakhatár, ami akár a „történelemcsinálás” erényével is felruházhathatja a Trump-adminisztrációt.

Az Egyesült Államoknak ugyanakkor a kormányzati ciklusokon átívelő stratégiai érdekei állandóak, így az észak-koreai fenyegetés csökkenése sem jelentené azt, hogy a Dél-Koreában és Japánban lévő amerikai bázisok szerepében változás történne. A félsziget déli részén állomásozó amerikai csapatok létszáma jelenleg is meghaladja a 23 ezer főt, részleges kivonásuk és a THAAD rakétavédelmi rendszer esetleges leszerelése nem valószínű. Az elkövetkezendőkben tehát a *status quo* hosszú távon való fennmaradására lehet számítani.

Felhasznált irodalom

- ALBRIGHT, Madeleine (2004): *Egy bevándorló külügyminiszter emlékiratai*. Budapest, Geopen.
- CHANG, Jung – HALLIDAY, Jon (2006): *Mao. Az ismeretlen történet*. Budapest, Európa.
- EISENHOWER, Dwight D. (1960): *Joint Statement following Discussions With Prime Minister Huh Chung*. Forrás: www.presidency.ucsba.edu/documents/joint-statement-following-discussions-with-prime-minister-huh-chung (A letöltés ideje: 2016. 01. 01.)
- GÁSPÁR Ferenc (1892): *Negyven ezer mérföld vitorlával és gözzel*. Budapest, Singer és Wolfner.
- KISSINGER, Henry (1996): *Diplomácia*. Budapest, Panem-McGraw-Hill-Grafo.
- NAHM, Andrew C. (1988): *Korea. Tradition and Transformation. A History of the Korean People*. New Jersey – Seoul, Hollym.
- Szőlő folytatja eddigi külpolitikáját (1979): *Népszabadság*, 1979. 10. 28.
- Talk to Kim Jong-un? Donald Trump says 'absolutely' (2016): *Hankyoreh*, 2016. 05. 19. Forrás: http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/744570.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 15.)
- Xi Proposes China, US, Two Koreas Sign Peace Treaty (2018): *KBS World Radio*, 2018. 04. 01. Forrás: http://world.kbs.co.kr/english/news/news_In_detail.htm?No=135134 (A letöltés ideje: 2018. 04. 04.)
- 조선력사상식 (2008). Phenjan, 과학백과사전출판사. (A koreai történelem alapismeretei.)

²⁹ Xi Proposes China, US, Two Koreas Sign Peace Treaty (2018). *KBS World Radio*, 2018. 04. 01. Forrás: http://world.kbs.co.kr/english/news/news_In_detail.htm?No=135134 (A letöltés ideje: 2018. 04. 04.)

Levéltári források

- A budapesti Külügyminisztérium 1961. június 5-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-k-1945–1964-Korea 9. doboz 18/b.
- A Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának 1979. december 6-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-j-1979-Korea 81. doboz.
- A Külügyminisztérium IV. Területi Osztályának 1968. február 3-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-j-1968-Korea 57. doboz 81-1.
- A phenjani magyar nagykövetség 1960. június 24-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964-Korea 2. doboz 3/g.
- A phenjani magyar nagykövetség 1961. május 30-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964-Korea 2. doboz 3/g.
- Diplomáciai jelentés.* MNL XIX-J-1j (Korea) [1989.] 15/g 81-4.
- Dr. Taraba János phenjani ügyvivő 1974. december 19-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1974-Korea 84. doboz 81-4.
- Pásztor Károly magyar követ 1952. november 5-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964 Korea 10. doboz 24/b.
- Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. március 21-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1976-Korea 82. doboz 81-20.
- Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. szeptember 20-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1976-Korea 82. doboz.